

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

Koronapandemian vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen

Ihmisoikeusvaltuuskunnan suosituksia

**Koronapandemian vaikutukset
perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen**
- Ihmisoikeusvaltuuskunnan suosituksia

Ihmisoikeuskeskuksen julkaisu 3/2020
ISSN 2670-1944
ISBN 978-952-7117-37-8

Taitto: Joonas Tupala

<https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/julkaisut/>
© Ihmisoikeuskeskus
2020 Helsinki

1 Perus- ja ihmisoikeudet on huomioitava myös kriisiaikana	4
2 Oikeusvaltioperiaatteeseen liittyvät kysymykset	8
Suomen oikeusvaltiotilanne ja perustuslain valvontajärjestelmän toimivuus	9
Tietoisuus oikeuksista ja oikeuksien toteutumisen seuranta	10
Koronapandemian aikana esille nousseet oikeusvaltiokysymykset	12
3 Koronapandemian vaikutukset ikääntyneiden ja vammaisten henkilöiden oikeuksiin	14
Itsemääräämisoikeus sekä päätöksentekoon osallistuminen ja osallistaminen	14
Poikkeusolojen pitkittyminen ja palvelutason heikkenemisen normalisoitumisen riskit	16
Pandemian vaikutukset toimeentuloon	17
4 Koronapandemian vaikutukset lapsiin ja nuoriin	19
Eriarvoisuuden torjuminen	19
Osallisuuden tukeminen	21
Lasten, nuorten ja perheiden palveluiden turvaaminen	21
5 Naisiin kohdistuva väkivalta ja lähisuhdeväkivalta koronapandemian aikana	22
Tietoisuuden vahvistaminen ja ammattihenkilöstön kouluttaminen	23
Matalan kynnyksen palvelut, yhdenvertaisuus sekä esteettömyys ja saavutettavuus	24
Rakenteet ja alueellinen koordinaatio	25
Kooste ihmisoikeusvaltuuskunnan suosituksista	26

1 Perus- ja ihmisoikeudet on huomioitava myös kriisiaikana

Keväällä 2020 alkanut koronapandemia on aiheuttanut ennennäkemättömiä haasteita yhteiskunnille kaikkialla. Hallitus totesi maaliskuussa yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa Suomen olevan poikkeusoloissa koronavirustilanteen vuoksi ja päätyi ottamaan valmiuslain käyttöön ensimmäistä kertaa. Poikkeusolot kestivät noin kolme kuukautta, minkä aikana perusoikeuksia rajoitettiin monilla valtioneuvoston valmiuslain nojalla antamilla asetuksilla.

Erilaiset pandemian edellyttämät rajoitukset, suositukset ja sosiaalinen eristäytyminen jatkuvat edelleen syksyllä 2020, mutta toistaiseksi ilman valmiuslain valtuuksia. Valmiuslain mahdollisesta käyttöönotosta uudelleen on kuitenkin käyty keskustelua niin puolesta kuin vastaanakin.¹ Toimenpiteiden ja rajoitusten tärkeänä tavoitteena on terveyden ja hengen turvaaminen, mutta perusoikeuksien rajoitusten on aina oltava täsmällisiä, hyväksyttäviä ja oikeasuhtaisia. Rajoitukset on toteutettava perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittaen, ja rajoituksen kohteena olevilla ihmisillä pitää olla käytössään tehokas oikeussuojakeino.²

Pandemia ja siihen liittyvät rajoitukset ovat vaikuttaneet kaikkien elämään, kun työssäkäyntiä, koulunkäyntiä, opiskelua, matkustamista ja kanssakäymistä ihmisten välillä on rajoitettu määräyksin ja suosituksin. Myös elinkeinon harjoittamista on rajoitettu, ja erityisesti ravintola-, tapahtuma- ja matkailuala ovat kärsineet mittavia taloudellisia menetyksiä. Lukuisat yritykset ja etenkin pienyritykset ovat ajautuneet vaikeuksiin ja joutuneet esimerkiksi lomauttamaan ja irtisanomaan työntekijöitä, kun elinkeinon harjoittamisen vapautta on rajoitettu pandemian vuoksi. Yritysten menetyksiä on pyritty kompensoimaan muun muassa erilaisilla kustannus- ja kehittämistuilla.³

Jo valmiiksi haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset, kuten ikääntyneet ja vammaiset henkilöt, ovat joutuneet koronapandemian ja siihen liittyvien toimien vuoksi entistäkin vaikeampaan tilanteeseen. Rajoitukset ovat koskettaneet monin tavoin myös lasten ja nuorten elämää. Koronapandemia on vaikuttanut yhteiskuntaan myös siten, että esimerkiksi monet hallitusohjelmassa olevat lainsäädäntöhankkeet, kuten niin kutsuttu translaki ja maahanmuuttajien oikeusturvaan liittyvät uudistukset, ovat viivästyneet.

Saavutettavan, selkeän, avoimen ja oikea-aikaisen viranomaisviestinnän merkitys on korostunut koronapandemian aikana merkittävästi. Tieto esimerkiksi rajoitustoimista on oltava

1 Ks. valmiuslaista käytyä keskustelua esim. Oikeustieteilijät: Valmiuslain käyttöönotto olisi parempi ratkaisu kuin tartuntatautilain muuttaminen "valmiuslain sekundaversioksi". <https://www.hs.fi/politiikka/art-200006675034.html>

2 Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussääntösten muuttamisesta. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Documents/pevm_25+1994.pdf

3 Työ- ja elinkeinoministeriön ohjeita yrityksille koronatilanteessa: <https://tem.fi/koronavirus>

kaikkien saatavilla kielestä, iästä, vammasta tai muusta taustasta riippumatta. Viestinnässä on ollut myönteistä esimerkiksi viittomakielinen tulkkaus valtioneuvoston tiedotustilaisuuksissa, mutta viittomakielen lisäksi olisi käytettävä myös muita kommunikaation keinoja, kuten kuvakommunikaatiota. Suuri osa koronapandemiaa koskevasta tiedosta on välitetty digitaalisesti, jolloin tieto ei välttämättä tavoita kaikkia. Haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset, kuten ikääntyneet tai vammaiset henkilöt, voivat syrjäytyä digitaalisesta maailmasta ja sen kautta välitettävästä tiedosta.⁴ Hyvä esimerkki vaihtoehtoisesta tiedotus- ja kommunikaatiokanavien käytöstä on monissa kunnissa tehdyt soittokierrokset, joiden avulla on selvitetty kotona asuvien vanhusten selviytymistä poikkeusoloista.⁵

Pandemian vaikutuksia ei vielä varmasti-kaan tiedetä kaikessa laajuudessaan, mutta on selvää, että ne ovat syvällisiä ja pitkäkestoisia yhteiskunnan kaikilla sektoreilla.⁶ Ihmisoikeudet ja oikeusvaltioperiaatteen toteutuminen ovat joutuneet koetukselle poikkeustilanteessa. Taloudelliset ja sosiaaliset oikeudet ovat vaarassa heikentyä pysyvästi taloudellisen tilanteen vaikeutuessa. Myös hoitovelkaa syntyy jatkuvasti, mikä vaarantaa oikeuden terveyteen. Kaikki koronapandemian aikana esille nousseet ongelmat perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa eivät ole uusia tai pelkästään koronatilanteesta johtuvia, vaan pandemia ja siihen liittyvät toimet ovat korostaneet tai nostaneet aiempaa selvemmin esille kyseisiä ongelmakohtia.

-
- 4 VM: Digitalisaatio ei saa syrjäyttää. <https://vm.fi/digitalisaatio-ei-saa-syrjayttaa>
- 5 Valli: Puhelinsoitolla tavoitettu lähes 150 000 ikääntynyttä. <https://www.valli.fi/puhelinsoitoilla-tavoitettu-lahes-150-000-ikaantynyttä/>
- 6 Ks. esim. Covid19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen: Asiantuntija-arvio, syyskuu 2020. <https://www.julkari.fi/handle/10024/140661>
- 7 Rajoituksista poikkeusoloissa: <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/hallitus-totesi-suomen-olevan-poikkeusoloissa-koronavirustilanteen-vuoksi>. Rajoituksista poikkeusolojen jälkeen: <https://valtioneuvosto.fi/tietoa-koronaviruksesta/rajoitukset-ja-suositukset>

Rajoitustoimia ja linjauksia koronapandemian aikana⁷

- Hallitus totesi 16.3.2020 yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa Suomen olevan poikkeusoloissa koronavirustilanteen vuoksi ja päätyi ottamaan valmiuslain (1552/2011)⁸ käyttöön.
- Hallitus teki useita rajoittamistoimenpiteitä koskevia linjauksia sekä antoi eduskunnalle valmiuslain käyttöönottoasetuksia ja soveltamisasetuksia.
- Koulujen, oppilaitosten, yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen sekä kansalaisopistojen ja muun vapaan sivistystyön tilat suljettiin ja lähiopetus niissä keskeytettiin.
- Vierailut vanhusten ja muiden riskiryhmien asumispalveluyksiköissä kiellettiin.
- Toimintaohjeena yli 70-vuotiaat velvoitettiin pysymään erillään kontakteista muiden ihmisten kanssa mahdollisuuksien mukaan (karanteenia vastaavat olosuhteet), pl. kansanedustajat, valtiojohto ja kunnalliset luottamushenkilöt.
- Sosiaali- ja terveydenhuollon kapasiteettia julkisella ja yksityisellä sektorilla lisättiin. Samanaikaisesti vähennettiin kiireetöntä toimintaa ja sallittiin jousto lakisääteisistä määrärajoista ja velvoitteista.
- Hallitus totesi 15.6., etteivät Suomessa enää vallitse valmiuslain 3 §:ssä tarkoitetut poikkeusolot.
- Poikkeusolojen jälkeen on tehty sekä koko Suomea koskevia että alueellisia rajoituksia ja suosituksia riippuen siitä, missä epidemian vaiheessa alue on. Hallituksen suositukset eivät ole oikeudellisesti sitovia.

-
- 8 Valmiuslaki: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20111552>

Ihmisoikeuskeskuksen ihmisoikeusvaltuuskunta⁹ käsittelee koronapandemian perus- ja ihmisoikeusvaikutuksia neljässä temaattisessa työpajassa syyskuussa 2020 pidetyssä kokouksessaan. Työpajat keskittyivät tarkastelemaan tilannetta oikeusvaltion, ikääntyneiden ja vammaisten henkilöiden, lasten ja nuorten oikeuksien sekä naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan näkökulmasta.

Tämä työpajojen keskustelujen perusteella tehty julkaisu ei ole kokonaisvaltainen kuvaus tilanteesta. Tarkastelun aiheita valittaessa haluttiin yhtäältä pureutua rakenteellisiin ongelmiin ja toisaalta painottaa haavoittuvassa asemassa olevia ryhmiä ja ihmisiä, erityisesti vammaisia henkilöitä ja ikääntyneitä. Vammaisten ihmisten oikeuksien seuranta ja edistäminen on Ihmisoikeuskeskuksen erityistehtävä, ja ikääntyneiden oikeudet erityinen painopiste keskuksen toiminnassa.¹⁰ Ihmisoikeusvaltuuskunnan katsauksen ulkopuolelle jää useita muita haavoittuvassa asemassa olevia ryhmiä ja ihmisiä, joiden tilanne edellyttää myös tarkastelua.

Valtuuskunta arvioi nyt ensimmäistä kertaa oikeusvaltion tilaa ja haasteita Suomessa. Yleisen kartoituksen ohella aiheena olivat koronapandemian vaikutukset oikeuksien toteutumiseen ja oikeusvaltion takeiden toimivuuteen yleisesti. Tätä keskustelua jatketaan valtuuskunnassa myös tulevaisuudessa, ja sitä painotetaan Ihmisoikeuskeskuksen toiminnassa jatkossa aiempaa enemmän.

Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA) johtaja Michael O’Flaherty piti ihmisoikeusvaltuuskunnan syyskuun kokouksessa puheen, jossa hän kertoi pandemian toimien vaikutuksista perus- ja ihmisoikeuksiin ja perusoikeusviraston aiheeseen liittyvistä tutkimuksista. Hän antoi myös suosituksia siitä, miten perus- ja ihmisoikeudet voidaan turvata pandemian torjunnan aikana. Koronatilanteessa olisi hänen mukaansa kiinnitettävä erityistä huomiota perus- ja ihmisoikeusvaikutusten laajaan ja järjestelmälliseen seurantaan ja arviointiin. Lisäksi hän painotti, että valtioiden on huolehdittava kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden toimivuudesta ja resursseista etenkin nyt poikkeusaikana.¹¹ Suomen kansallisen ihmisoikeusinstituution muodostavat Ihmisoikeuskeskus ja sen ihmisoikeusvaltuuskunta yhdessä eduskunnan oikeusasiamiehen kanssa.¹²

Valtioneuvosto asetti syyskuussa Onnettomuustutkintakeskuksen (OTKES) yhteyteen riippumattoman tutkintaryhmän selvittämään koronapandemiaan liittyviä toimia. Tutkintaryhmä antaa suosituksia siitä, miten pandemian aikaisten kokemusten perusteella voidaan kehittää yhteiskunnan varautumista erittäin vakaviin tapahtumiin ja lieventää niiden seurauksia. Ryhmä kuulee laajasti eri toimijoita, kuten oikeusasiamiestä ja Ihmisoikeuskeskusta.¹³ Myös muun muassa erilaiset tiedepaneelit ovat arvioineet pandemian vaikutuksia, mutta selkeästi perus- ja ihmisoikeuksiin keskittyvää

9 Ihmisoikeuskeskuksen ihmisoikeusvaltuuskunta on keskuksen laajapohjainen yhteistyöelin, jonka jäsenet edustavat vankkaa perus- ja ihmisoikeusosaamista yhteiskunnan eri aloilta. Valtuuskunnan pysyviä jäseniä ovat eduskunnan oikeusasiamiehen edustaja, oikeuskanslerin edustaja, kaikki erityisvaltuutetut ja Saamelaiskäräjien puheenjohtaja. Ihmisoikeusvaltuuskunnan toiminnasta ja kokoonpanosta: <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/tietoa-meista/ihmisoikeusvaltuuskunta/>

10 Ihmisoikeusvaltuuskunnan alaisuudessa toimii pysyvä jaostona Vammaisten ihmisoikeuskomitea (VIOK), ja vuonna 2020 aloitti toimintansa ikääntyneiden oikeuksien jaosto. VIOK:n toiminnasta lisää: <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/tietoa-meista/ihmisoikeusvaltuuskunta/viok/>

11 Tilaisuudesta FRA:n verkkosivuilla: <https://fra.europa.eu/en/event/2020/feeding-finnish-recommendations-pandemics-human-rights-impact>

12 Lisätietoja Suomen kansallisesta ihmisoikeusinstituutiosta: <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/tietoa-meista/kansallinen-ihmisoikeusinstituut/>

13 Lisätietoja riippumattomasta tutkintaryhmästä: <https://valtioneuvosto.fi/-/1410853/riippumaton-tutkintaryhma-selvittamaan-koronapandemiasta-johtuneita-toimia>

kokonaisvaltaista arviointia ei ole vielä tehty.¹⁴ Tällaiselle arviolle samoin kuin jatkuvalle perus- ja ihmisoikeusvaikutuksien arvioinnille on ihmisoikeusvaltuuskunnan mukaan merkittävä tarve. Myös koronapandemian jälkihoidon perus- ja ihmisoikeuskysymyksiin ja toimien vaikutusten arviointiin on muistettava kiinnittää erityistä huomiota.

Tämän koosteen tavoitteena on käsitellä koronapandemian aikana esille tulleita perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä ja tarjota päättäjille - niin hallitukselle, eduskunnalle kuin paikallistasollekin - suosituksia epäkohtien korjaamiseksi sekä lyhyellä että pidemmälläkin tähtäimellä. Suositusten taustalla ovat myös ihmisoikeusvaltuuskunnan keväällä 2019 hallitusohjelmaa varten antamat suositukset.¹⁵

14 Exit- ja jälleenrakennustyöryhmän 1. vaiheen raportti. https://valtioneuvosto.fi/documents/10616/21411573/VN_2020_12.pdf
Exit- ja jälleenrakennustyöryhmän 2. vaiheen raportti. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162272/VN_2020_17.pdf?sequence=2&isAllowed=y
Valtioneuvoston kokonaisarvio COVID-19-toimien vaikutuksista. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162525/VN_2020_COVID19_toimien_vaikutusten_kokonaisarvio.pdf?sequence=1&isAllowed=y
ETENE: COVID-19-epidemian eettinen arviointi. <https://etene.fi/-/etenen-uusi-julkaisu-covid-19-epidemian-eettinen-arviointi>

15 Perus- ja ihmisoikeustilanne Suomessa - Ihmisoikeusvaltuuskunnan suositukset hallituskaudelle 2019-2023. <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/tietoa-meista/ihmisoikeusvaltuuskunta/kannanotot/>

Suositukset

- Oikeusvaltion tilan ja ydinarvojen toteutumisen tarkastelua on jatkettava suomalaisessa yhteiskunnallisessa, oikeudellisessa ja poliittisessa keskustelussa. Teemaa painotetaan myös jatkossa ihmisoikeusvaltuuskunnassa ja Ihmisoikeuskeskuksen toiminnassa.
- Koronapandemian ja myös sen jälkihoidon perus- ja ihmisoikeusvaikutuksista on tehtävä kokonaisarvio. Vaikutusarvioinneissa on lisäksi erikseen tarkasteltava pandemian ja sen jälkihoidon vaikutuksia haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten (esim. lapset, vammaiset henkilöt, ikääntyneet, vähemmistöt ja alkuperäiskansa saamelaiset) kannalta.
- Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia on tehtävä jatkuvasti, järjestelmällisesti ja kokonaisvaltaisesti.
- Pandemian vuoksi viivästyneet lainsäädäntöhankkeet, kuten translain uudistus ja maahanmuuttajien oikeusturvaan liittyvät uudistukset, on vietävä päätökseen mahdollisimman pikaisesti.
- Pandemian aikaisiin toimiin liittyvän viranomaisviestinnän on oltava saavutettavaa ja selkeää. Tiedon on oltava yhdenvertaisesti kaikkien saatavilla kielestä, iästä, vammasta tai muusta taustasta riippumatta. Koronapandemiaa koskevaa tiedotusta on oltava saatavilla myös vaihtoehtoisilla kommunikaatiokeinoilla ja muualla kuin digitaalisissa ympäristöissä.

2 Oikeusvaltioperiaatteen liittyvät kysymykset

Oikeusvaltiokehitys meni huonompaan suuntaan monessa Euroopan maassa ja muualla maailmassa jo ennen koronapandemiaa. Ihmisoikeuksia ja niiden merkitystä haastetaan avoimesti, ja oikeusvaltioperiaatetta tulkitaan kansallisia ominaispiirteitä korostaen. Useissa Euroopan maissa on tehty olennaisia heikennyksiä oikeusvaltion keskeisiin rakenteisiin ja lainsäädäntöön: Tuomioistuinten riippumattomuutta on heikennetty ja ihmisoikeusinstituutioiden ja kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä on kavennettu tai niiden toiminta on estetty kokonaan. Yhä useammassa maassa hyökkäykset mediaa ja toimittajia kohtaan ovat lisääntyneet huolestuttavasti. Tarkoituksellisesti harhaanjohtavaa tietoa leviää aiempaa nopeammin ja helpommin etenkin sosiaalisessa mediassa. Harhaanjohtavaa tietoa levitetään myös koronapandemiasta, millä pyritään horjuttamaan luottamusta viranomaisiin ja poliittisiin toimijoihin.

Oikeusvaltioperiaate on yksi Euroopan unionin perusarvoista unionista tehdyn sopimuksen (SEU) 2 artiklan mukaan. Yhteisiä arvoja ja normeja pidetään keskeisenä EU:n toiminnan edellytyksenä. Euroopan unionin tuomioistuinten viimeaikaisella oikeuskäytännöllä on ollut kasvava merkitys oikeusvaltion oikeudelliselle vahvistamiselle. Euroopan komission oikeusvaltiotarkastelu on uusi menettely, jolla pyritään sekä ennaltaehkäisemään ongelmia että mahdollistamaan dialogi jo olemassa olevien

puutteiden ratkaisemiseksi.¹⁶

Euroopan neuvoston (EN) perussäännössä oikeusvaltioperiaate on demokratian ja ihmisoikeuksien lisäksi yksi ydinperiaatteista. Useat EN:n elimet edistävät ja vahvistavat oikeusvaltiota eri tavoin: erityisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT)¹⁷, ihmisoikeusvaltuutetu¹⁸, oikeuslaitoksen toimivuutta tarkasteleva CEPEJ¹⁹, lahjonnan vastainen valtioiden ryhmä GRECO²⁰ ja Venetsian toimikunta²¹.

Oikeusvaltion ydintekijät ovat laillisuus, oikeusvarmuus, mielivallan kielto, oikeuden saatavuus (ml. hallintotoimien laillisuusvalvonta), ihmisoikeuksien kunnioittaminen ja syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus lain edessä. Venetsian toimikunnan tarkastuslistan avulla oikeusvaltion tilaa Euroopassa voidaan tarkastella yhtenäisin

16 Euroopan komission oikeusvaltiokertomus. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fi/ip_20_1756

17 EIT:n verkkosivut: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>

18 EN:n ihmisoikeusvaltuutetun verkkosivut: <https://www.coe.int/en/web/commissioner>

19 CEPEJ:n verkkosivut: <https://www.coe.int/en/web/cepej>

20 GRECO:n verkkosivut: <https://www.coe.int/en/web/greco>

21 Venetsian toimikunnan verkkosivut: <https://www.venice.coe.int/webforms/events/>

kriteerein.²² Oikeusvaltion ydintekijät osataan havainnollistaa oikeusvaltioperiaatteen toimivuuden tärkeyttä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta.

Suomen oikeusvaltiotilanne ja perustuslain valvontajärjestelmän toimivuus

Suomen oikeusvaltiotilanne on kansainvälisessä ja eurooppalaisessa vertailussa hyvä. Suomen perustuslaki turvaa oikeusvaltioperiaatteen ja ihmisoikeuksien toteutumisen. Näin arvioi myös Venetsian toimikunta vuonna 2008 antamassaan lausunnossa.²³ Venetsian toimikunnan mukaan suomalaisen perustuslain valvontajärjestelmän vahvuutena on sen pluralistisuus.²⁴ Lakien perustuslainmukaisuutta voidaan valvoa sekä ennakkollisesti valmistelu- ja säätämisvaiheessa että lain voimaantulon jälkeen jälkivalvonnalla.

Suomalainen järjestelmä painottuu voimakkaasti perustuslakivaliokunnan suorittamaan lakien perustuslainmukaisuuden ennakkovalvontaan, jonka arvioidaan toimivan varsin hyvin. Suomalaisessa valtiosääntöperinteessä ja keskustelussa ei ole yleisesti kannatettu esimerkiksi perustuslakituomioistuimen perustamista. Perustuslakivaliokunta on kuitenkin poliittinen toimielin, joka heijastaa parlamentaarisia voimasuhteita. Venetsian toimikunta on pitänyt Suomen järjestelmän heikkoutena juuri sitä, että perustuslain valvonta keskittyy eduskuntaan ja poliittisten voimasuhteiden mukaan koostettuun perustusvaliokuntaan. Valiokunta ei voi myöskään ottaa asioita käsittelyyn omasta aloitteestaan, vaan on sidottu ulkopuolisiin aloitteisiin. Vaikka valiokunnan päätöksiin riittää

enemmistöpäätös, on se noudattanut perinteisesti toiminnassaan yksimielisyyttä.

Tuomioistuimilla ei ole yleisellä tasolla oikeutta arvioida lain mahdollista ristiriitaa perustuslain kanssa. Perustuslain 106 § antaa tuomioistuimille mahdollisuuden jättää soveltamatta lain säännöstä vain, jos se on ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa. Perustuslain 106 §:n mukainen tuomioistuinten perustuslainmukaisuuden jälkivalvonta näyttää jääneen merkitykseltään melko vähäiseksi. Ihmisoikeuskeskus julkaisee vuonna 2021 selvityksen perustuslain 106 §:n soveltamisesta ylimmissä oikeusasteissa.

EU:n komissio julkaisi lokakuussa 2020 ensimmäisen oikeusvaltiotarkastelun.²⁵ Ihmisoikeuskeskus antoi raportin valmistelua varten oman lausuntonsa osana eurooppalaisten kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden (ENNHRI) verkostoa.²⁶ Kansallisilla ihmisoikeusinstituutioilla on keskeinen rooli oikeusvaltiokeskustelussa, ja niiden riippumattoman ja tehokas toiminta on yksi oikeusvaltion takeista ja toimivuuden mittareista.

Komission oikeusvaltiokertomuksen Suomea koskeva osuus on yleisesti ottaen varsin myönteinen, mutta myös parannettavaa löytyi monin paikoin. Komission oikeusvaltioreportti käsittelee neljää aihealuetta: oikeusjärjestys, korruption vastaiset toimenpiteet, median tila ja vallan kolmijako. Komissio antoi Suomelle huomioita kaikilta osa-alueilta.²⁷ Vallan kolmijaosta Euroopan komissio toteaa oikeusvaltioarviossaan, että Suomessa ”perustuslainmukaisuuden arvioinnin suorittavat oikeuskansleri ja eduskunnan

22 Venetsian toimikunnan tarkastuslista: https://www.venice.coe.int/images/SITE%20IMAGES/Publications/Rule_of_Law_Check_List.pdf

23 Venetsian toimikunnan lausunto: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2008\)010-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2008)010-e)

24 Venetsian toimikunnan lausunto: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2008\)010-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2008)010-e)

25 Euroopan komission oikeusvaltiokertomus 2020: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/rule-law-mechanism/2020-rule-law-report_fi

26 ENNHRI:n raportti: <http://ennhri.org/wp-content/uploads/2020/06/ENNHRI-State-of-the-Rule-of-Law-in-Europe-June-2020.pdf>

27 Komission oikeusvaltiokertomuksen Suomen osuus: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1602582718489&uri=CELEX%3A52020SC0325>

perustuslakivaliokunta. Lisäksi kaikki tuomioistuimet voivat konkreettisisissa tapauksissa arvioida perustuslainmukaisuutta jälkikäteen. Oikeuskanslerilla, Ihmisoikeuskeskuksella ja eduskunnan oikeusasiamiehellä on tärkeä rooli hallitusjärjestelmän osien keskinäisessä valvonnassa.²⁸ Komissio piti tarkastelusaan erittäin tervetulleena, että oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen tehtävien jakoa ollaan parhaillaan kehittämässä ja selkeyttämässä.²⁹

Oikeusvaltioperiaatteen toteutumista Suomessa tarkastellaan myös jatkossa ihmisoikeusvaltuuskunnassa ja Ihmisoikeuskeskuksen toiminnassa. Ihmisoikeuskeskus jatkaa kansainvälistä ja eurooppalaista yhteistyötä oikeusvaltiokysymyksissä ja osallistuu muun muassa vuosittaiseen komission Suomea koskevaan oikeusvaltiotarkasteluun. Oikeusvaltiolla ja perustuslain valvontajärjestelmän toimivuudella on keskeinen merkitys perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiselle ja edistämiselle.

Tietoisuus oikeuksista ja oikeuksien toteutumisen seuranta

Perus- ja ihmisoikeusosaaminen on erittäin tärkeää oikeusvaltion toimivuuden näkökulmasta. Perus- ja ihmisoikeusosaamista onkin edelleen vahvistettava etenkin viranomaisissa. Sopimusten oikeudellinen velvoittavuus ja muun muassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen velvoittavuus ymmärretään Suomessa varsin hyvin. YK:n sopimusvalvontaelinten kannanot-

tojen oikeudellisen merkityksen tunnistaminen kuitenkin vaihtelee eri toimijoissa. Euroopan unionin perusoikeuskirja tunnetaan myös edelleen heikosti, joskin sen käyttö ja soveltaminen on lisääntynyt viime vuosina.

Tietoa perus- ja ihmisoikeuksista, niiden oikeudellisesta sitovuudesta, tulkinnasta ja vaikutuksista tarvitaan kaikilla yhteiskunnan eri sektoreilla: lainvalmistelussa, politiikkatoimissa, viranomaistoiminnassa, oikeudenhoidossa, opetuksessa, tutkimuksessa ja mediassa. Myös jokainen yksilö tarvitsee tietoa oikeuksistaan, velvollisuuksistaan ja oikeussuojan keinoista saavutettavasti ja ymmärrettävästi. Tärkeä osa tietoisuuden vahvistamista on ihmisoikeus- ja oikeuskasvatuksen ja -koulutuksen edistäminen.³⁰ Erityisesti osaamista tarvitaan myös perus- ja ihmisoikeuksista koronapandemian kaltaisessa poikkeustilanteessa.

Oikeuksien toteutumista ei edelleenkään seurata riittävän systemaattisesti. Syynä tähän on perus- ja ihmisoikeusrakenteiden hajanaisuus, ja lisäksi osa toimijoista on varsin pieniä niiden tehtäviin nähden. Toimijakentän hajanaisuus ja heikkous on jo sinänsä riski oikeusvaltion toimivuudelle. Toimijakentää on tarkoitus laajentaa entisestään uudella pienellä toimijalla, kun vuonna 2021 perustetaan vanhusasiavaltuutetun tehtävä.³¹

Lainsäädännöllisesti ja toimivaltuuksien suhteen vahvimpia toimijoita ovat oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies, joilla kummallakin

28 Komission Suomen oikeusvaltion tilaa koskeva raportti: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1602582718489&uri=CELEX%3A52020SC0325>

29 Luonnos hallituksen esitykseksi laiksi valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta. <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposallid=57e4a81c-b771-4770-a916-9bf965af9c28&respondentld=ac96485a-b5eb-4b70-9bdc-afcb23be28c1>

30 Ihmisoikeuskeskuksen ja oikeusministeriön rahoittama hanke Helsingin yliopistossa tukee erityisesti demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämistä opettajankoulutuksessa: <https://www.helsinki.fi/fi/projektit/ihmisoikeudet-demokratia-arvot-ja-dialogi-kasvatuksessa/hankkeen-tausta>

31 Vanhusasiavaltuutetun tehtävän valmistelu käynnistynyt. <https://oikeusministerio.fi/-/vanhusasiavaltuutetun-tehtavan-valmistelu-kaynnistynyt>

on perustuslaillinen sääntöpohja ja toimivaltuudet perus- ja ihmisoikeuksien valvontaan. Eduskunnan oikeusasiamiehen ja oikeuskanslerin vuosittaisissa kertomuksissa eduskunnalle annetaan havaintoja perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta laillisuusvalvonnan näkökulmasta. Myös muilla perus- ja ihmisoikeustoimijoilla, kuten erityisvaltuutetuilla, ihmisoikeusjärjestöillä, tutkimuslaitoksilla ja viranomaisilla, on tietoa eri ihmisryhmien oikeuksien toteutumisesta. Tieto on kuitenkin hajallaan, eikä oikeuksien toteutumista kyetä arvioimaan ja seuraamaan kokonaisvaltaisesti ja pitkäjänteisesti.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen³², mutta monilla viranomaisilla on tätä tehtävää varten liian vähän voimavaroja. Erityisesti kuntatasolla, jolla on vastuu monien keskeisten oikeuksien ja palvelujen toteutumisesta, on vaikeuksia suoriutua lakisäätteisten tehtävien hoitamisesta.

32 Perustuslaki: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P22>

33 Ks. yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävät: <https://syrjinta.fi/syrjintaan-puuttuminen-ja-yhdenvertaisuuden-edistaminen>

Ks. arvio yhdenvertaisuuslaista: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-959-2>

Suosituks

- Perus- ja ihmisoikeuskoulutusta on lisättävä erityisesti viranomaisille, myös paikallistasolla.
- Perus- ja ihmisoikeuksien opettamista kaikilla koulutusasteilla pitää vahvistaa. Opettajankoulutukseen on sisällytettävä pakollisena aineena perus- ja ihmisoikeuskoulutusta.
- Oikeuksien toteutumisen seuranta on edelleen kehitettävä sekä turvattava sen jatkuvuus ja tarvittavat henkilöresurssit. Vuoden 2021 aikana valmistuva kolmas valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma ja sen sisältämä indikaattorikehikko käsittelevät perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen seuranta ja mittaamista.
- Ihmisoikeuskeskus kerää ja tuottaa perus- ja ihmisoikeuksia koskevaa tietoa ja julkaisee ajankohtaisia selvityksiä oikeuksien toteutumisesta. Keskuksen pitkäjänteistä ja riippumatonta seurantatyötä pitää edelleen vahvistaa.
- Perus- ja ihmisoikeustoimijakenttää on selkeytettävä ja jo olemassa olevia toimijoita vahvistettava. Toimivaltuuksien on oltava selkeät ja helposti ymmärrettävät oikeussuojaa tarvitsevalle. Uusia toimintoja on sijoitettava niin, ettei kokonaisuus heikkene ja pirstaloitu entisestään ja ettei luoda päällekkäisiä tehtäviä.
- Yhdenvertaisuusvaltuutetun perustehtäviä, yhdenvertaisuuden edistämistä sekä syrjintään puuttumista, on vahvistettava nykyisestä.³³

Koronapandemian aikana esille nousseet oikeusvaltiokysymykset

Suomalainen oikeusvaltio on selvinnyt poikkeusoloista verrattain hyvin, mutta perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta on esille kuitenkin noussut useampia ongelmakohtia, joihin on jatkossa puututtava. Esimerkiksi lainsäädännön ja erilaisten politiikkatoimien ja ohjeistusten ihmisoikeusarvioinnit ovat olleet puutteellisia. Lainvalmistelun ongelmat eivät ole olleet vain yksittäiseen lainsäädäntöön liittyviä vaan osittain rakenteellisia. Perustuslakivaliokunta on joutunut olemaan paljon vartijana lainsäädännön perustuslainmukaisuuden ennakkovalvon- nassa, mutta on selvinnyt tehtävästään paineen- kin alla hyvin.

Oikeusvaltion kivijalkana ja Suomen vahvuutena pidetty lakisidonnaisuuden periaate on kiireessä välillä päässyt unohtumaan. Toimivaltakysymykset eivät ole olleet selviä, vaan poliittisilla linjauksilla on päätetty asioista, jotka ovat kuuluneet viranomaisten päätöksentekovaltaan. Koronapandemia on nostanut esiin lainvalmisteluun, tiedonsaantiin ja toimivaltakysymyksiin liittyviä ongelmia, jotka kaipaavat jatkossa huomiota. Esimerkiksi oikeuskansleri antoi joulukuussa 2020 ratkaisun, jossa todettiin, ettei ministeriöiden välinen yhteistyö koronapandemian alkuvaiheessa toiminut tehokkaasti eikä sosiaali- ja terveysministeriön sisäinen vastuunjako ollut riittävän selkeä. Ratkaisu koski sosiaali- ja terveysministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön toimia suojainvarusteiden hankinnassa ja varastoinnissa.³⁴

34 Oikeuskanslerin ratkaisu suojavarusteiden hankintaan liittyen: https://www.okv.fi/media/filer_public/82/1e/821e26b8-451c-40cb-9d97-82ca7f77133e/okv_155_70_2020.pdf

Ylimmän laillisuusvalvonnan merkitys on korostunut entisestään koronapandemian aikana. Kanteluiden ja omien aloitteiden määrä on noussut suureksi sekä oikeusasiamiehellä että oikeuskanslerilla.³⁵ Oikeuskanslerin toiminnassa on lisäksi korostunut valtioneuvoston toiminnan laillisuuden valvominen ja oikeudellinen neuvonta.

Erityisesti oikeusasiamiehen tehtäviin kuuluu suljettujen laitosten tarkastustoimintaa ei ole pandemian aikana voitu toteuttaa normaalisti. Fyysisiä tarkastuksia suljettuihin laitoksiin ei ole koronatilan-teen vuoksi tehty. Vaihtoehtoisia menetelmiä on kuitenkin kehitetty, ja tarkastuksia on tehty jonkin verran etänä.

Laillisuusvalvojen, kuten muidenkin perus- ja ihmisoikeustoimijoiden, toimintaa ja kriisi- valmiuksia on edelleen vahvistettava. Muun muassa kansainvälisten ihmisoikeuselinten ohjeistuksia voitaisiin hyödyntää vielä nykyistä paremmin perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisessa ja valvonnassa.³⁶ Vireillä oleva ylimpien

35 Eduskunnan oikeusasiamiehelle tulleiden poikkeusoloihin liittyvien kanteluiden tilastotiedot: <https://www.oikeusasiamies.fi/fi/poikkeusoloihin-liittyvien-kanteluiden-tilastotiedot>
Tiedote: Koronakantelut työllistävät oikeuskansleria. <https://www.okv.fi/fi/tiedotteet-ja-puheenvuorot/545/koronakantelut-tyollistavat-oikeuskansleria/>

36 CPT:n periaatejulistus koronapandemiaan liittyen: <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/covid-19-council-of-europe-anti-torture-committee-issues-statement-of-principles-relating-to-the-treatment-of-persons-deprived-of-their-liberty>
Ks. kooste ihmisoikeuselinten ohjeistuksista Ihmisoikeuskeskuksen COVID-19-teemasivuilta: <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/covid-19/>
FRA:n julkaisu koronapandemian vaikutuksista etenkin sosiaalisiin oikeuksiin ja haavoittuviin ryhmiin: <https://fra.europa.eu/en/news/2020/social-rights-coronavirus-pandemic-continues-hamper-access-education-and-healthcare>

laillisuusvalvojen työnjaon selventäminen työnjakolakia muuttamalla on oikea-aikainen uudistus, jolla voi olla toiminnan tehostamista ja erikoistumista edesauttava vaikutus.³⁷

Suosituks

- Koronapandemia on nostanut esiin erilaisia lainvalmisteluun, lainsäädäntöön, tiedonsaantiin ja toimivaltakysymyksiin liittyviä puutteita, joihin on kiinnitettävä jatkossa erityistä huomiota ja joiden parantamiseksi on etsittävä ratkaisuja.
- Laillisuusvalvojen, kuten muidenkin perus- ja ihmisoikeustoimijoiden, toimintaa ja kriisivalmiuksia on edelleen vahvistettava. Muun muassa kansainvälisten ihmisoikeuselinten ohjeistuksia on hyödynnettävä vielä nykyistä paremmin perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisessa ja valvonnassa.
- Kansallista ihmisoikeusinstituutiota on vahvistettava rakenteellisesti, jotta sillä on parhaat mahdolliset edellytykset hoitaa lakisäätöisiä tehtäviään myös poikkeusoloissa. Oikeusvaltioperiaatteen lujittamiseksi on tärkeää, että kansallinen ihmisoikeusinstituutio on vahva ja riippumaton. Sitä vahvistaa osaltaan eduskunnan oikeusasiamiehen perustuslailliset toimivaltuudet.

37 Työryhmän mietintö ylimpien laillisuusvalvojen tehtävien jaosta: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161658/OM_2019_24_Ylimpien_laillisuusvalvojen_tehtavanjako.pdf

3 Koronapandemian vaikutukset ikääntyneiden ja vammaisten henkilöiden oikeuksiin

Koronaviruspandemian torjumiseksi oli keväällä 2020 ryhdyttävä nopeasti moniin toimenpiteisiin, mutta kiireessä ne eivät kuitenkaan aina perustuneet lakiin ja menettelylliset oikeudet usein unohtuivat. Lisäksi oli epäselvää, milloin oli kyse suosituksista ja milloin sitovista määräyksistä ja päätöksistä. Etenkin ikääntyneiden ja vammaisten henkilöiden asumisyksiköissä ryhdyttiin rajoitustoimiin, joiden oikeusperustaisuus ei aina ollut selvä.

Itsemääräämisoikeus sekä päätöksentekoon osallistuminen ja osallistaminen

Sosiaali- ja terveydenhuollon alalla on niukasti sääntelyä perusoikeuksien rajoittamisesta. Uusin ja selkein lainsäädäntö koskee kehitysvammaisten erityishuoltoa.³⁸ Lain tarkoituksena on edistää itsemääräämisoikeutta ja säännellä tarkasti mahdollisia rajoitustoimia.³⁹ Vanhustenhuollossa vastaavaa lainsäädäntöä ei ole, mistä on seurannut vakavia ongelmia ikääntyneiden perusoikeuksien toteutumiseksi. Tilanne on

haasteellinen myös työntekijöiden oikeusturvan näkökulmasta. Lainsäädännön puuttumisesta aiheutuvat ongelmat ovat kärjistyneet ja lisääntyneet entisestään koronapandemian aikana.⁴⁰

Päätöksenteossa ja julkisessa toiminnassa on pyrittävä siihen, että kaikki perus- ja ihmis-oikeudet toteutuisivat mahdollisimman hyvin. Esimerkiksi palvelutalojen ja muiden sosiaalihuollon asumisyksiköiden kategoriset vierailukiellot ovat johtaneet siihen, että yksiköissä asuvien ihmisten ja heidän läheistensä oikeutta perhe-elämään ja henkilökohtaiseen vapauteen on rajoitettu rankasti turvallisuuden takaamiseksi. Asetettaessa vierailuille rajoituksia pitää arvioida yksilöllisesti niiden välttämättömyys ja oikeasuhtaisuus ja etsiä vaihtoehtoisia keinoja viruksen leviämisen estämiseksi.⁴¹

Sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntö ja hallintolaki edellyttävät, että asiakasta kuullaan hänen asiassaan. YK:n vammaisyleissopimuksen mukaan ” [...] vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa

38 Laki kehitysvammaisten erityishuollosta. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519>

39 Lain toimeenpanosta ks. eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu: <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisu/-/eoar/6942/2017>. Lisäksi Valvira: https://www.valvira.fi/ajan-kohtaista/uutiset-ja-tiedotteet/uutinen/-/asset_publisher/7CNS3oAUBTIJ/content/rajoitustoimenpiteiden-kirjaaminen-ja-tunnistaminen-parantunut-kehitysvammahuollon-asumis-ja-laitospalveluissa

40 Valvira: Ympäri vuorokautisessa hoivassa olevien ikäihmisten hyvinvoinnista on huolehdittava ja perusteetonta rajoittamista vältettävä. <https://www.valvira.fi/-/ymparivuorokautisessa-hoivassa-olevien-ikaihminen-hyvinvoinnista-on-huolehdittava-ja-perusteetonta-rajoittamista-valtettava-1>

41 EOA: Vanhusten yhdenvertainen kohtelu koronavirusepidemian aikana. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisu/-/eoar/3787/2020>

EOA: Omaisten vierailu vanhusten hoivakodissa koronavirusepidemian aikana: <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisu/-/eoar/3847/2020>

sopimuspuolten tulee neuvotella tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa ja aktiivisesti osallistaa heidät, mukaan lukien vammaiset lapset, heitä edustavien järjestöjen kautta”.⁴² Velvoitteen sisältöä tarkentavan yleiskommentin mukaan se kattaa kaiken, mikä koskee suoraan tai välillisesti vammaisia henkilöitä. Osallistaminen on tehtävä merkityksellisellä tavalla ja oikea-aikaisesti. Lisäksi vammaisten henkilöiden ja heitä edustavien järjestöjen näkemyksille on annettava asianmukainen painoarvo.⁴³

Koronapandemian aikana etenkin asumisyksiköissä tehdyt päätökset koronaan liittyvistä erityistoimista ovat olleet tyypillisesti massapäätöksiä, jotka on tehty ilman vaadittavaa yksilöllistä harkintaa ja asianosaisten kuulemista. Asiakkaiden, kuntien vanhus- ja vammaisneuvostojen ja järjestöjen osallistaminen ja kuuleminen on korona-aikana ohitettu esimerkiksi silloin, kun yli 70-vuotiaille asetettiin vaatimus vetäytyä karanteeninomaisiin oloihin tai kun asumisyksiköiden asukkaiden liikkumista on rajoitettu.⁴⁴ Yleisesti ottaen ikääntyneiden ääni kuuluu huonosti yhteiskunnallisessa päätöksenteossa, ja esimerkiksi vanhimmat ikäryhmät on usein suljettu pois kyselytutkimuksista.⁴⁵

42 Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2#idp44715552

43 General comment No. 7 (2018) on the participation of persons with disabilities, including children with disabilities, through their representative organizations, in the implementation and monitoring of the Convention. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/GC/7&Lang=en

44 EOA: Lähiomaisen hautajaisiin pääsyn epääminen poikkeusolojen takia. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/3513/2020>

45 Ks. esim. Ikäsyrrintä vinouttaa kyselyitä. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006642472.html>

Suosituks

- Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan itsemääräämisoikeutta koskevan lainsäädäntöprosessin loppuunsaattamiseksi on varmistettava riittävät henkilöresurssit sekä selkeä ja kattava toimeenpanosuunnitelma.
- Julkisen vallan on varmistettava, että toimintatavat sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköissä perustuvat sitoviin säännöksiin, toteuttavat maksimaalisesti perus- ja ihmisoikeuksia ja ovat oikeassa suhteessa tavoiteltaviin päämääriin.
- Palvelutaloihin tai muihin sosiaalihuollon yksiköihin ei voi asettaa yleisiä vierailukieltoja tai liikkumisrajoituksia. Mahdollisten rajoitusten on perustuttava lain nojalla annettuun yksilölliseen päätökseen. Asiakkaan ja omaisten kanssa pitää keskustella ja sopia menettelytavoista, joilla vierailuja voidaan toteuttaa aiheuttamatta tartuntavaaraa.
- Ikääntyneitä ja vammaisia henkilöitä on kuultava sekä heidän omissa asioissaan että laajemmin heitä koskevissa yhteiskunnallisissa toimissa.

Poikkeusolojen pitkittyminen ja palvelutason heikkenemisen normalisoitumisen riskit

Maaliskuussa 2020 valtioneuvosto antoi valmiuslain nojalla asetuksen, joka antoi kunnille oikeuden poiketa terveydenhuollon kiireettömän hoidon ja sosiaalihuollon palvelutarpeen arvioinnin määräajoista.⁴⁶ Valmiuslain nojalla annetut asetukset kumottiin kesäkuussa, mutta ajanjakson vaikutukset näkyvät kuitenkin vielä pitkään.

Sosiaali- ja terveystalouden saatavuuden ongelmat koronapandemian aikana eivät ole johtuneet vain siitä, että palvelutarpeen arvioinnin määräaikoja voitiin poikkeuksellisesti lykätä. Terveyden- ja sosiaalihuollon käyntejä on myös peruttu eri syistä, sekä palveluntuottajien että asiakkaiden aloitteesta. Syynä ovat voineet olla terveyden- ja sosiaalihuollon uudelleenorganisointi pandemian tarpeisiin tai asiakkaiden pelko tartunnasta. Tartuntariskin vuoksi erilaisia matalan kynnyksen palveluja, kuntoutukseen liittyviä palveluja ja ryhmämuotoisia sosiaali- ja terveystalouden palveluja on väliaikaisesti lopetettu.⁴⁷

Kun kiireetöntä hoitoa lykätään, jonot kasvavat. Jonojen purkaminen on haastavaa ja voi johtaa entistä laajempaan hoidon priorisointiin. Henkilö, joka olisi ollut kiireettömän hoidon tarpeessa, voikin lopulta tarvita kiireellistä hoitoa,

jos terveydentila on heikentynyt hoitotakuun pettäessä. Mielenterveys-, päihde- ja sosiaalipalveluissa palvelutarpeiden ennakoidaan kasvavan, kun ongelmat kasaantuvat ja pitkittyvät. Iäkkäiden ja vammaisten ihmisten palvelutarpeet lisääntyvät, jos kuntoutuksesta ja terveyttä ja hyvinvointia edistävästä toimista ei pystytä pitämään kiinni. Kustannukset kasvavat, kun ennaltaehkäisevien tai ylläpitävien toimien sijaan joudutaan käyttämään järeämpiä toimia.⁴⁸

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen heikentynyt saatavuus voi pahimmillaan muuttua niin kutsutuksi uudeksi normaaliksi. Asiakkaiden oikeusturva vaarantuu, jos päätöksentekoprosessia ei hoideta asianmukaisesti eikä valvonta toimi.⁴⁹ Siksi on tärkeää, että erityisesti nyt poikkeuksellisessa tilanteessa palveluja ja niiden toteutumista valvotaan huolellisesti ja menettelyllisistä takeista pidetään kiinni. Kunnilla on ollut aiemminkin haasteita menettelyllisten oikeuksien takaamisessa vammaisille ja ikääntyneille henkilöille,⁵⁰ ja kriisitilanteissa ongelmat vain pahenevat.⁵¹

Vanhusten ja vammaisten yhdenvertainen oikeus terveydenhuoltoon on taattava yhtä lailla normaalissa arjessa kuin poikkeusoloissa. Koronaepidemian aikana on noussut esille

46 STM: Kunnalla on oikeus poiketa terveydenhuollon kiireettömän hoidon määräajoista ja sosiaalihuollon palvelutarpeen arvioinnista koronavirustilanteen takia. <https://stm.fi/-/kunnalla-on-oikeus-poiketa-terveydenhuollon-kiireettoman-hoidon-maaraajoista-ja-sosiaalihuollon-palvelutarpeen-arvioinnista-koronavirustilanteen-takia>

47 Vammaisfoorumi: Vammaisten ihmisten oikeudet ja niiden toteutuminen koronaviruksen aiheuttamassa poikkeustilanteessa. https://vammaisfoorumi.fi/wp-content/uploads/2020/04/vammaisten_oikeudet_STM_310320.pdf

48 THL: COVID-19-epidemian vaikutukset väestön palvelutarpeisiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139694/URN_ISBN_978-952-343-496-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y

49 EOA: Laitos- ja palveluasumisen laadun valvonta vanhustenhuollossa. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/4944/2019>

50 EOA: Kuntayhtymä laiminlöi palvelusuunnitelman laatimisen ja erityishuolto-ohjelman tarkistamisen. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/4063/2019>

51 EOA: Lähiomaisen hautajaisiin pääsyn epääminen poikkeusolojen takia. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/3513/2020>

kysymys siitä, onko pelättävissä, että hoidon priorisointi johtaa siihen, että vammaiset ja iäkkäät henkilöt eivät pääsisi hoitoon ja erityisesti tehohoitoon yhdenvertaisesti muiden kanssa.⁵²

Suosituksiset

- Elämän loppuvaiheen hoitoa, itsemääräämisoikeutta, saattohoitoa ja eutanasia koskevassa lainsäädäntöhankkeessa⁵³ on kiinnitettävä huomiota siihen, että sääntely tukee periaatetta, jonka mukaan hoidon priorisoinnin ja hoidon rajaamisen on perustuttava hoidon tarpeeseen tai henkilön omaan tahtoon, ei esimerkiksi korkeaan ikään tai ulkopuolelta arvioituun elämän laatuun.
- Hoito- ja palvelujonot on purettava ja järjestettävä puuttuvat sosiaali- ja terveyspalvelut niihin oikeutetuille ihmisille mahdollisimman nopeasti. Prosessia on valvottava korostetun tarkasti, erityisesti omavalvonnan, mutta myös esimerkiksi kuntien valvontavelvollisuuden keinoin.
- Menettelyllisistä takeista, kuten päätöksenteon muotovaatimuksista ja muutoksenhakuun liittyvästä sääntelystä, on pidettävä erityisen tarkkaa huolta silloin, kun on kyse haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden välttämättömistä palveluista.

52 Perustuslakiblogi: Terveystuon priorisointi poikkeusoloissa - millä perusteella vaikeimmat valinnat tulisi tehdä? <https://perustuslakiblogi.wordpress.com/2020/04/07/kaisa-maria-kimmel-terveydenhuollon-priorisointi-poikkeusoloissa-milla-perusteella-vaikeimmat-valinnat-tulisi-tehda/?fbclid=IwAR2ftoZPzt0vdcSz73QnsIzhOTVOfqk-HcVmFWDDkfrzJmSMonBbjvzOCBxE>

53 STM: Asiantuntijaryhmä selvittää elämän loppuvaiheen hoitoa ja eutanasia. <https://stm.fi/-/asiantuntijaryhma-selvittaa-elaman-loppuvaiheen-hoitoa-ja-eutanasiaa>

Pandemian vaikutukset toimeentuloon

Kun kouluissa siirryttiin etäopetukseen keväällä 2020, monet vammaisten lasten ja nuorten vanhemmat joutuivat jäämään pois töistä huolehtimaan lapsistaan. Vanhempien oli mahdollista hakea Kelasta väliaikaista tukea kattaakseen palkattoman vapaan aiheuttamaa tulonmenetystä.⁵⁴ Epidemiatuen maksaminen lopetettiin, kun koulut siirtyivät takaisin lähiopetukseen toukokuussa. Ne vanhemmat, jotka eivät tartuntariskin takia ole uskaltaneet viedä lapsiaan kouluun, ovat jääneet taloudellisesti vaikeaan tilanteeseen.⁵⁵ Koronapandemian aika on vaikeuttanut merkittävästi vammaisten lasten ja nuorten perheiden toimeentuloa. Tilanteen pitkittyessä kuormitus kasaantuu.⁵⁶

Kehitysvammaisten henkilöiden työtöiminta keskeytettiin, ja samalla työosuusrahan maksaminen lopetettiin. Työtöimintaan liittyy useita ongelmia, sillä työtöiminnassa olevalla kehitysvammaisella ihmisellä ei ole työsuhdetta, eikä hän siten saa työsuhteeseen kuuluvia etuja eikä suojaa. Lisäksi työtöiminnasta saatava korvaus on hyvin pieni, mutta se on kuitenkin merkityksellinen ihmiselle, jolla ei ole muita tuloja. Työosuusrahan maksamisen lopettamista koronatilanteen vuoksi ei ole kompensoitu mitenkään.⁵⁷

54 Epidemiatuesta Kelan sivuilla: <https://elamassa.fi/tyo-ja-toimeentulo/korona-ajan-valiaikainen-epidemiatuki/>

55 Kehitysvammajärjestöt: Liikkumista rajoitetaan lainvastaisesti vammaispalveluissa. <https://www.tukiliitto.fi/ajankohtaista/kehitysvammajarjestot-liikkumista-rajoitetaan-lainvastaisesti-vammaispalveluissa/>

56 Tukiliitto: Perheitä tuettava korona-ajan toimeentulovaikeuksissa. <https://www.tukiliitto.fi/ajankohtaista/perheita-tuettava-korona-ajan-toimeentulovaikeuksissa/>

57 THL: COVID-19-epidemian vaikutukset väestön palvelutarpeisiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139694/URN_ISBN_978-952-343-496-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Koronapandemian levitessä yli 70-vuotiaita ja muita riskiryhmäläisiä kehoitettiin pysyttelemään karanteeninomaisissa olosuhteissa. Samaan aikaan omaishoitajien työn sitovuus kasvoi, kun tilapäishoitoa omaishoitajien vapaiden ajaksi ei enää välttämättä saanut. Kontaktit muihin ihmisiin vähenivät ja mahdollisuus liikkua ulkona huononi. Läheisten tavallisesti antama apu ja tuki olivat katkolla tai vähentyneet, ja kunnan järjestämä apu toimi puoliteholla. Samalla erityisesti ikääntyneiden palvelutarpeet kasvoivat yksinäisyyden ja turvattomuuden lisääntymisen ja toimintakyvyn heikkenemisen seurauksena.⁵⁸ Monet joutuivat turvautumaan toimeentulotukeen ja/tai käyttämään maksullisia yksityisiä palveluja, kuten kauppojen tai apteekkien kotiinkuljetuksia. Julkinen valta ei ole osallistunut näihin kustannuksiin.

Laissa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista säädetään asiakasmaksujen alentamisesta ja perimättä jättämisestä.⁵⁹ Lähtökohdana on, että asiakasmaksujen helpottaminen vähentäisi toimeentulotuen hakemisen tarvetta niissä tapauksissa, joissa henkilön toimeentulo vaarantuu sosiaali- tai terveyspalvelujen maksujen takia. Sääntely on kuitenkin varsin ylimalkaista, eikä asiakasmaksujen alentaminen tai perimättä jättäminen ole erityisen yleistä. Olisi tärkeää, että tämä mahdollisuus tuotaisiin riittävän selkeästi tietoon asiakkaille, ja sitä tarvittaessa käytettäisiin myös silloin, kun toimeentulon ongelmat johtuvat koronapandemian aiheuttamasta lisääntyneestä palvelutarpeesta.

Suositukses

- Asiakasmaksujen alentamisen ja perimättä jättämisen mahdollisuudesta on annettava sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaille riittävästi tietoa, ja sitä harkittaessa on huomioitava koronapandemian ihmisille aiheuttamat kustannukset.
- Työtoiminnan keskeytymisestä kehitysvammaisille henkilöille aiheutuneet taloudelliset tappiot on kompensoitava. Työtoimintaa on kehitettävä jatkossa niin, että se takaa kehitysvammaiselle ihmiselle työstä asianmukaisen palkan sekä muut työsuhteeseen kuuluvat oikeudet ja etuudet.
- On varmistettava niiden perheiden toimeentulo, joissa vanhemmat joutuvat tartuntariskin takia jäämään töistä pois hoitamaan vammaisia lapsiaan.

58 Sosiaalibarometri 2020: Johtopäätökset ja pohdinta. <https://www.soste.fi/sosiaalibarometri/sosiaalibarometri-2020-vanha/sosiaalibarometri-2020-johtopaatokset-ja-pohdinta/>

59 Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920734>

4 Koronapandemian vaikutukset lapsiin ja nuoriin

Koronapandemialla on ollut huomattavat vaikutukset lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen. Esimerkiksi lasten ja nuorten koulunkäynti muuttui merkittävästi keväällä 2020, kun opetus siirrettiin etäyhteyksien päähän. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen⁶⁰ neljän yleisen periaatteen - syrjimättömyys, lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus kehitykseen ja lapsen oikeus tulla kuulluksi - johdonmukainen toteuttaminen on olennaista myös pandemian aikana ja sen jälkihoidossa. Julkisen vallan velvollisuutena on turvata lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteuttaminen kaikissa tilanteissa.

Vaikka kriisi ja siihen liittyvät toimet vaikuttavat kaikkiin lapsiin ja nuoriin, vaikutusten kesto ja laajuus vaihtelevat. Yhdenvertaisuuden edistämiseen ja eriarvoisuuden kaventamiseen tarvitaan suunnitelmallisia ja johdonmukaisia toimia.

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti toukuussa 2020 kansallisen lapsistrategian valmistelun yhteyteen työryhmän, jonka tehtävänä oli kartoittaa ja vahvistaa lapsen oikeuksia sekä lasten ja perheiden hyvinvointia koronapan-

demian hoidossa. Työryhmän ensimmäinen raportti julkaistiin kesäkuussa.⁶¹ Työryhmän toinen raportti ilmestyy tammikuussa 2021. Raporttien esitykset luovat pohjan kokonaisvaltaiselle suunnitelmalle lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen turvaamiseksi etenkin pandemian jälkihoidossa.

Eriarvoisuuden torjuminen

Koronakriisi on monin tavoin lisännyt eriarvoisuutta lasten ja nuorten keskuudessa. Pandemian kielteiset vaikutukset, kuten lapsiperheköyhyys, usein kasaantuvat ja kumuloituvat lasten, nuorten ja perheiden arjessa.⁶² Kunnilla on ollut hyvin erilaiset mahdollisuudet esimerkiksi tukea koululaisten etäopetusta ja taata digitaaliset opetusvälineet kaikille. Opiskelijoilla on ollut ongelmia muun muassa mielenterveyspalveluiden saatavuudessa, samalla kun koronakriisin

60 Yleissopimus lapsen oikeuksista (1988) ulkoministeriön sivuilla: https://um.fi/yk-n-voimassa-olevat-ihmisoikeussopimukset/-/asset_publisher/vcCt60yvlDdt/content/yleissopimus-lapsen-oikeuksista-1989-1?_com_liferay_asset_publisher_web_portlet_AssetPublisherPortlet_INSTANCE_vcCt60yvlDdt_assetEntryId=12296191

61 Lasten ja nuorten hyvinvointi koronakriisin jälkihoidossa: lapsistrategian koronatyöryhmän raportti lapsen oikeuksien toteutumisesta, valtioneuvoston julkaisuja 2020:21. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162318>

62 Ks. esim. Kysely: Osalla lapsiperheistä vaikeuksia selvitä koronan keskellä ja jatkossa. <https://ensijaturvakotienliitto.fi/kysely-osalla-lapsiperheista-vaikeuksia-selvita-koronan-keskella-ja-jatkossa/>. Lisäksi THL: Koronaepidemia ja eriarvoisuus. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/ajankohtaista/koronaepidemia-ja-eriarvoisuus>

aika on lisännyt nuorten mielenterveysongelmia.⁶³

Tässä tilanteessa on tunnistettava etenkin ne lapset ja nuoret, joiden hyvinvoinnin turvaaminen kriisin aikana vaatii erityistä huomiota. Näihin kuuluvat esimerkiksi lapset ja nuoret, joiden perheiden toimeentuloa kriisi on heikentänyt, sekä vammaiset, pitkäaikaissairaat, saamelaiset, romanit, maahanmuuttajataustaiset ja kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret. Tarkastelussa on otettava huomioon nuorisolain⁶⁴ mukaisesti myös nuoret aikuiset.

YK:n lapsen oikeuksien komitea⁶⁵ korostaa, ettei syrjinnän kieltä ole vain passiivinen velvollisuus, joka kieltää kaikenlaisen syrjinnän, vaan se myös edellyttää aktiivisia toimenpiteitä yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja eriarvoisuuden torjumiseksi. Yhdenvertaisuutta ja syrjinnän kieltä koskevien säännösten ohella yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta edistetään erityisesti taloudellisilla, sosiaalisilla ja sivistyksellisillä (TSS) oikeuksilla. Koronapandemian jälkihoidossa niin lyhyellä kuin pitkälläkin aikavälillä on kiinnitettävä erityistä huomiota näiden oikeuksien toteutumiseen.

63 Ks. esim. Suomen Mielenterveys ry: <https://mieli.fi/fi/%E2%80%9Dvuoden-2020-j%C3%A4lkeen-lasten-ja-nuorten-mielenterveysty%C3%B6ss%C3%A4-paljon-teht%C3%A4v%C3%A4%C3%A4%E2%80%9D-0>

64 Nuorisolaki 1285/2016. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>

65 YK:n lapsen oikeuksien komitean verkkosivut: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>

Suosituks

- Yhdenvertaisuuden edistäminen ja eriarvoistumiskehityksen torjuminen lasten ja nuorten keskuudessa vaatii koronapandemian hoidossa riittäviä julkisen vallan tukitoimia. Lasten ja nuorten eriarvoisuuden torjunta on otettava keskeiseksi tavoitteeksi. Eri lapsi- ja nuorisoryhmien kohdalla tarvitaan erityisiä toimia tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi eli niin sanottua positiivista erityiskohtelua.
- Lasten ja nuorten palveluissa on varmistettava riittävä tuki. Keskeisessä roolissa ovat erityisesti neuvolapalvelut ja muu sosiaali- ja terveystieteiden palveluissa tarjottava perheiden tuki sekä varhaiskasvatuksen, koulujen ja oppilaitosten yhteydessä annettava oppimisen ja hyvinvoinnin tuki sekä lasten ja nuorten vapaa-ajan toiminnot ja palvelut.
- Lapsiperheiden ja nuorten aikuisten toimeentulon tilanne on arvioitava, ja toimeentulon riittävyys etenkin koronapandemian ja sen jälkihoidon aikana on varmistettava.

Osallisuuden tukeminen

Perus- ja ihmisoikeudet edellyttävät lasten ja nuorten osallisuuden, kuulemisen ja vaikutusmahdollisuuksien turvaamista. Lasten oikeudet ja erityinen asema jäävät poikkeusoloissa ja niiden jälkeisissä toimissa helposti sivurooliin. Koronapandemiasta seuranneet rajoitustoimet ovat vaikuttaneet lasten ja nuorten yhteisöihin ja yhteiskunnan jäsenyyteen. Kriisillä on suuret sukupolvivaikutukset. Esimerkiksi nuorten pääsy työelämään on vaikeutunut.

Lasten ja nuorten kuuleminen ja näkemysten huomioon ottaminen saatetaan sivuuttaa heille hyvin tärkeissäkin asioissa poikkeusolojen aikana. Myös poikkeusoloissa on huolehdittava lasten ja nuorten kuulemisesta ja heidän näkemystensä huomioon ottamisesta. Erityistä huomiota on kiinnitettävä haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten sekä vähemmistöryhmiin kuuluvien lasten ja nuorten osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien vahvistamiseen. Koronaviruspandemia ja siihen liittyvät poikkeukselliset olot ovat osaltaan korostaneet lasten ja nuorten kuulemisen tärkeyttä sekä heille suunnatun tiedon merkityksellisyyttä.

Suositukses

- Koronapandemian hoidossa on vahvistettava lasten ja nuorten osallisuutta, vaikuttamismahdollisuuksia sekä yhdenvertaista kuulluksi tuleamista.
- Lapsiin ja nuoriin kohdistuvat perus- ja ihmisoikeusvaikutukset on arvioitava, ja lapsia ja nuoria on kuultava arviointien yhteydessä.
- Lapsilta ja nuorilta kerättyä tietoa on hyödynnettävä päätöksenteon tukena systemaattisesti.
- Lasten ja nuorten tulevaisuuden uskoa ja turvallisuuden sekä osallisuuden kokemuksia arjessa on vahvistettava.
- Viestinnässä ja uutisoinnissa on huolehdittava siitä, että lapset ja nuoret voivat saada tietoa heille sopivilla tavoilla.

Lasten, nuorten ja perheiden palveluiden turvaaminen

Lasten, nuorten ja perheiden palvelut ovat pääosin kuntien vastuulla. Koronapandemia on heikentänyt kuntien taloutta. On välttämätöntä turvata riittävät resurssit palveluiden toteuttamiselle. Voimavarojen turvaamisen ohella tarvitaan uudenlaisten toimintatapojen ja yhteistyömuotojen käyttöönottoa ja vahvistamista. Kriisin aikana on kehitetty ja otettu käyttöön uusia yhteistyökäytäntöjä eri toimijoiden välillä ja vahvistettu monin eri tavoin digitaalisuutta. Yksittäisten organisaatioiden näkökulman sijaan tulisikin tarkastella sitä, miten lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia tukevat palvelut organisoidaan lapsi-, nuori- ja perhelähtöisellä tavalla. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvien toimien arvioinnin avulla lasten ja nuorten oikeudet ja hyvinvointi voidaan ottaa huomioon päätöksenteossa. Koronapandemian aika on korostanut sote- ja sosiaaliturvauudistusten merkitystä.

Lasten, nuorten ja perheiden palveluissa tarvitaan laaja-alaisia toimia kriisin kielteisten vaikutusten torjumiseksi. Tarvitaan muun muassa neuvolapalveluiden, varhaiskasvatuksessa annettavan tuen, opiskeluhoillon ja oppimisen tuen vahvistamista. Myös lasten ja nuorten mielenterveyspalveluita, lastensuojelua ja perheiden sosiaalista tukea on vahvistettava. Nuorten pääsy työmarkkinoille on vaikeutunut kriisin myötä, minkä vuoksi nuorten työmarkkina-aseman parantamista on vahvistettava.

Suositukses

- Julkisen vallan päätöksenteossa on varmistettava riittävät resurssit lasten, nuorten ja perheiden palveluiden toteuttamiselle kriisin hoidossa. Sekä universaalien palveluiden että kohdennettujen palveluiden voimavaroista on huolehdittava.
- Lasten, nuorten ja perheiden palvelut ja toiminnot on järjestettävä lapsi-, nuori- ja perhelähtöisesti. Koronapandemian aikana käyttöön otettuja hyviä yhteistyökäytäntöjä ja toimintamuotoja on kehitettävä edelleen ja otettava pysyvästi käyttöön.

5 Naisiin kohdistuva väkivalta ja lähisuhdeväkivalta koronapandemian aikana

Kansallisen rikosuhritutkimuksen (2019)⁶⁶ mukaan noin joka kymmenes nainen oli vuoden 2018 aikana kokenut fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa Suomessa. Nykyisen tai entisen kumppaninsa tekemää väkivaltaa oli kokenut viisi prosenttia naisista. Vuoden 2019 vastaavan tutkimuksen mukaan naisten kokeman parisuhdeväkivallan yleisyys oli kaksi prosenttiyksikköä korkeampi kuin edeltävinä vuosina.⁶⁷

Koronakriisin aiheuttamat karanteenit, rajoitettu liikkuminen ja etätyöt ovat lisänneet turvattomuutta sekä naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja lähisuhdeväkivaltaa. Poliisihallituksen joulukuussa antaman arvion mukaan kotihälytysten määrä kasvaa vuonna 2020 noin neljänneksen edellisvuoteen verrattuna.⁶⁸ Ennestään väkivaltainen kumppani, alkoholin käyttö, pelko ansiomenetyksestä ja niin edelleen kulminoi-

tuvat väkivallaksi, kun korona-aikana vietetään entistä enemmän aikaa neljän seinän sisällä.⁶⁹ Myös monet lapset ovat vaikeassa tilanteessa joko väkivallan uhreina tai sen todistajana. Aiempaa useampi teko jää piiloon, koska muun muassa kontaktit perheen ulkopuolisiin henkilöihin ovat vähentyneet. Uhreiksi joutuvat entistä helpommin monet jo muutenkin heikommassa asemassa olevat, kuten iäkkäät ja vammaiset naiset, lapset ja nuoret, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt, ihmiskaupan uhrit ja maahanmuuttajat.⁷⁰

Syyskuussa 2019 Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan vastaisen Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanoa valvova GREVIO-asiantuntijakomitea antoi Suomelle 58 suositusta. Näistä kahdeksan oli kiireellisesti toimeenpantavia. Tammikuussa 2020 sopimusosapuolten komitea kiinnitti

66 Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena 2018 - Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/305388> Ks. myös Amnestyn kuntakysely naisiin kohdistuvasta väkivallasta (2017). <https://frantic.s3.amazonaws.com/amnesty-fi/2017/01/Amnestyn-kuntaselvitys-naisiin-kohdistuvastav%C3%A4kivallasta.pdf>

67 Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena 2019 - Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/319010>

68 Ks. esim. Kotihälytysten määrä on kasvanut jopa neljänneksellä korona-aikana. <https://yle.fi/uutiset/3-11678580>

69 Ks. esim. Istanbulin sopimuksen sopijaosapuolten julkilausuma koronapandemian vaikutuksista. <https://rm.coe.int/declaration-committee-of-the-parties-to-ic-covid-16809e33c6>

70 Monika-Naiset: Koronavirustilanne heikentää entisestään haavoittuvassa asemassa olevien maahanmuuttajataustaisten naisten asemaa. <https://monikanaiset.fi/blogi/koronavirustilanne-heikentaa-entisestaan-haavoittuvassa-asemassa-olevien-maahanmuuttajataustaisten-naisten-asemaa-2/>

huomiota 14:ta suositukseen.⁷¹ Hallituksen lokakuussa 2020 julkaiseman naiseen kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelman 32 toimenpidettä keskittyvät pääosin muihin kuin osapuolikkokokouksen painottamiin suositusteemoihin.⁷²

Suositus

- GREVIO:n Suomelle antamat suositukset ja naiseen kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelman 32 toimenpidettä on toteutettava täysimääräisesti. Istanbulin sopimuksen sopimusosapuolten painottamiin suosituksiin on kiinnitettävä erityistä huomiota.⁷³

71 GREVIO:n ja Istanbulin sopimuksen osapuolten Suomelle antamat suositukset. <https://www.ihmis-oikeuskeskus.fi/seuranta/maaraaikaisraportointi-yk-en/raportoinnin-aikataulut/en-naiseen-kohdistuva-vakivalta/>
Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma 2018-2021. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160401>

72 Naiseen kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelma vuosille 2020-2023. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162499>
Ks. myös hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2020-2023. https://stm.fi/documents/1271139/20825107/Valtioneuvoston_periaatep%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s_hallituksen_tasa-arvo-ohjelma_2020-2023+.pdf/abc3b771-8611-8b85-937d-34531e90f712/Valtioneuvoston_periaatep%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s_hallituksen_tasa-arvo-ohjelma_2020-2023+.pdf?t=1593156652563

73 GREVIO:n ja Istanbulin sopimuksen osapuolten Suomelle antamat suositukset. <https://www.ihmis-oikeuskeskus.fi/seuranta/maaraaikaisraportointi-yk-en/raportoinnin-aikataulut/en-naiseen-kohdistuva-vakivalta/>

Tietoisuuden vahvistaminen ja ammattihenkilöstön kouluttaminen

Naiseen kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan ehkäisykeinojen kehittämisessä on välttämätöntä, että yhteiskunnassa paremmin tiedostetaan ja tunnistetaan väkivallan erilaiset ja osin uudet pandemian mukanaan tuomat muodot. Tunnistamisessa keskeistä on, että eri hallintotasojen viranomaiset, yksittäiset virkamiehet ja viranhaltijat tietävät riittävästi eri tekomuodoista ja tunnistavat myös ne tekemuodot, jotka kohdistuvat eritaustaisiin, eri-ikäisiin ja eri elämäntilaisissa oleviin naiseen ja tyttöihin eri tavoin. Esimerkiksi Poliisihallitus uudisti vuonna 2020 ohjeensa poliisin toiminnasta perhe- ja lähisuhdeväkivallan sekä naiseen kohdistuvan väkivallan tapauksissa, kun apulaisoikeuskansleri oli kehottanut huomioimaan ohjeissa muun muassa parisuhdeväkivallan erityispiirteet ja väkivallan uhrin haavoittuva asema Istanbulin sopimuksen vaatimusten mukaisesti.⁷⁴

Istanbulin sopimuksen voimaantulon jälkeä on tapahtunut myönteistä kehitystä muun muassa naiseen kohdistuvaan väkivaltaan ja lähisuhdeväkivaltaan liittyvässä koulutuksessa, ehkäisevän toiminnan rahoituksessa ja uhripalveluissa. Edelleen on kuitenkin huolehdittava siitä, että uhrien tukemiseen, väkivallan ehkäisyyn sekä tekijöiden vastuuseen saattamiseen ja auttamiseen turvataan riittävät resurssit.

Hallitusohjelman 2019-2023 tavoitteen mukaisesti oikeusministeriössä on käynnistynyt naiseen kohdistuvan väkivallan raportoijan tehtävän valmistelu. Tarkoituksena on perustaa itsenäinen ja riippumaton naiseen kohdistuvan väkivallan raportoija, joka seuraisi naiseen

74 Apulaisoikeuskanslerin ratkaisu poliisihallituksen lähisuhdeväkivaltaa koskevista ohjeista (OKV/11/50/2019): <https://www.okv.fi/fi/ratkaisut/haku/?keyword=l%C3%A4hisuhdev%C3%A4kivalta>
Vuonna 2019 oikeuskansleri antoi ratkaisun myös poliisin menettelystä lähisuhdeväkivaltilanteissa (OKV/1325/1/2019).

kohdistuvan väkivallan vastaisia toimenpiteitä, niiden ja kansallisen lainsäädännön toimivuutta sekä naisiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyviä ilmiöitä laajasti yli sektoreiden rajojen ja raportoiisi havainnoistaan päätöksentekijöille. Tarkoitus ei ole luoda uutta viranomaista, vaan säätää raportojen tehtävät jollekin olemassa olevalle, hallinnosta itsenäiselle ja riippumattomalle toimijalle. Olennaista sijoituspaikkaa koskevassa harkinnassa tulee olla uuden toiminnon tuoma selkeä lisäarvo, synergiaedut sekä toimivaltuuksien selkeys. Hallituksen esitys raportojen perustamisesta on tarkoitus antaa eduskunnalle keväällä 2021. Uuden tehtävän toivotaan vahvistavan osaltaan naisiin kohdistuvan väkivallan vastaista työtä Suomessa.⁷⁵

Suositukses

- Kansalaisten ja erityisesti eri ammattiryhmien tietoja ja taitoja naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan tunnistamisessa ja siihen puuttumisessa on kehitettävä esimerkiksi järjestelmällisellä kouluttamisella sekä pakollisissa opinnoissa että jatkokoulutuksessa.
- Uhrien tukitoimissa ja koulutuksessa on otettava huomioon väkivallan erilaiset muodot, kerrannaisvaikutukset eri henkilöihin sekä kulttuurisensitiivisyys.
- Naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan vastaiset toimet on sisällytettävä hallinnon eri tasojen (valtio, maakunta, kunta) hyvinvointi- ja turvallisuussuunnitelmiin ja niiden toteutumisen seurantaan.

75 Naisiin kohdistuvan väkivallan raportojen tehtävän valmistelusta: <https://valtioneuvosto.fi/-/1410853/naisiin-kohdistuvan-vakivallan-raportojen-tehtavan- valmistelu-kaynnistynyt>

Matalan kynnyksen palvelut, yhdenvertaisuus sekä esteettömyys ja saavutettavuus

Pandemian aikana matalan kynnyksen palveluiden tarve sekä myös puutteet palveluissa ovat tulleet aiempaa näkyvämmiksi. Matalan kynnyksen avopalveluissa asiakasmäärät ovat kasvaneet yli 30 prosenttia ja chattikäynnit jopa yli 800 prosenttia pandemian aikana.⁷⁶

Korontilanteessa on noussut esille myös uhrien eriarvoinen asema muun muassa digitaalisten palveluiden käyttäjinä. Kaikilla ei ole pääsyä yhdenvertaisesti palveluihin taloudellisen tilanteen, perhetilanteen, kulttuurin, henkilökohtaisten ominaisuuksien tai asuinpaikan vuoksi. Esteettömyys ja saavutettavuus eivät toteudu palveluissa, ja uhrien kohtelu voi olla epäasiallista. Erityisesti vähemmistöihin kuuluvat tai vammaiset naiset ja tytöt ovat aiempaa heikommissa asemassa.⁷⁷ Palvelut ja palveluohjaus eivät aina toimi eri toimijoiden ketjuna, vaan toiminnot ovat tällä hetkellä siiloutuneita. Lainsäädännön muutosten avulla pitäisikin jatkossa varmistaa kaikilla tasoilla toimivat rakenteet, koordinaatio, saumattomat palveluketjut ja asianmukaiset ja riittävät palvelut. Palveluihin olisi sisällytettävä myös matalan kynnyksen palvelut, joihin kaikilla olisi esteetön pääsy esimerkiksi ilman henkilötunnusta tai suomen kielen taitoa.

76 Ensi- ja turvakotien liitto: Yhä useampi hakee apua lähisuhdeväkivaltaan chatissa. <https://www.sttinfo.fi/tiedote/yha-useampi-hakee-apua-lahisuhdevakivaltaan-chatissa?publisherId=3741&releaseId=69889307>

77 Vammaisfoorumi: Vammaisten naisten asema Suomessa. <https://vammaisfoorumi.fi/wp-content/uploads/2019/09/RAPORTTI-Naisty%C3%B6ryhm%C3%A4.pdf>

Suosituks

- Yhdenvertaisia naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan uhrien matalan kynnyksen palveluita on kehitettävä muun muassa lainsäädännön keinoin ja osana sosiaali- ja terveystalouden uudistusta. Kehittämistyössä on otettava huomioon pandemian kaltaiset erityis-tilanteet.
- On varmistettava, että palvelut ovat joustavia, alueellisesti kattavia sekä esteettömiä ja saavutettavissa kaikille niitä tarvitseville. Esimerkiksi ikä sekä kieli- ja kulttuurikysymykset on huomioitava.
- Naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan uhrien palveluiden kokoamista monialaiseen tukikeskukseen SERI-tukikeskusten (seksuaalista väkivaltaa kohdanneiden tukikeskus) tapaan on selvitettävä.

Rakenteet ja alueellinen koordinaatio

Väkivallan kattavaan ehkäisemiseen, uhrien yhdenvertaisuuden edistämiseen ja eriarvoisuuden poistamiseen tarvitaan suunnitelmallisia ja johdonmukaisia toimia. Lainsäädäntö ja rakenteet tarvitsevat huomiota ja keskeisiä toimijoita on vahvistettava, jotta ne voivat toimia mahdollisimman saumattomasti ja tehokkaasti erityisesti poikkeustilanteissa.⁷⁸

Poikkihallinnollinen asiantuntijuus sekä toimintaohjelmat, strategiat, suunnitelmat ja hankkeet ovat nykyisin melko hajallaan. Eri toimijoiden roolit ovat usein epäselviä, eikä niiden välillä ole kaikilta osin kattavaa yhteistyötä tai riittävää ammattitaitoa. Tästä aiheutuu palveluaukkoja ja päällekkäisyyksiä.

Suosituks

- Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan vastaisen työn koordinaatiota ja yhteistyötä hallinnon kaikilla tasoilla on parannettava niin ennaltaehkäisvässä toiminnassa, tukipalveluissa kuin tiedon levittämisessä.
- Päällekkäisyyksien ja palveluaukkojen välttämiseksi on selvennettävä eri toimijoiden rooleja muun muassa lainsäädännön keinoin.
- Naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan vastaiseen työhön, uhrien tukemiseen sekä tekijöiden vastuuseen saattamiseen ja auttamiseen on varattava riittävät taloudelliset voimavarat.

78 Ks. Lähisuhdeväkivaltaan puuttumisen ja ehkäisyn prosessit - Lähisuhdeväkivaltatyön hyvät käytännöt rakenteisiin (STM, 2020).

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162012/STM_2019_55_Rap.pdf

Kooste ihmisoikeusvaltuuskunnan suosituksista

- Oikeusvaltion tilan ja ydinarvojen toteutumisen tarkastelua on jatkettava suomalaisessa yhteiskunnallisessa, oikeudellisessa ja poliittisessa keskustelussa. Teemaa painotetaan myös jatkossa ihmisoikeusvaltuuskunnassa ja Ihmisoikeuskeskuksen toiminnassa.
- Koronapandemian ja myös sen jälkihoidon perus- ja ihmisoikeusvaikutuksista on tehtävä kokonaisarvio. Vaikutusarvioinneissa on lisäksi erikseen arvioitava pandemian ja sen jälkihoidon vaikutuksia haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten (esim. lapset, vammaiset henkilöt, ikääntyneet, vähemmistöt ja alkuperäiskansa saamelaiset) kannalta.
- Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia on tehtävä jatkuvasti, järjestelmällisesti ja kokonaisvaltaisesti.
- Pandemian vuoksi viivästyneet lainsäädäntöhankkeet, kuten translain uudistus ja maahanmuuttajien oikeusturvaan liittyvät uudistukset, on vietävä päätökseen mahdollisimman pikaisesti.
- Pandemiaan aikaisiin toimiin liittyvän viranomaisviestinnän on oltava saavutettavaa ja selkeää. Tiedon on oltava yhdenvertaisesti kaikkien saatavilla kielestä, iästä, vammasta tai muusta taustasta riippumatta. Koronapandemiaa koskevaa tiedotusta on oltava saatavilla myös vaihtoehtoisilla kommunikaatiokeinoilla ja muualla kuin digitaalisissa ympäristöissä.

Oikeusvaltio

- Perus- ja ihmisoikeuskoulutusta on lisättävä erityisesti viranomaisille, myös paikallistasolla.
- Perus- ja ihmisoikeuksien opettamista kaikilla koulutusasteilla pitää vahvistaa. Opettajankoulutukseen on sisällytettävä pakollisena aineena perus- ja ihmisoikeuskoulutusta.
- Oikeuksien toteutumisen seuranta on edelleen kehitettävä sekä turvattava sen jatkuvuus ja tarvittavat henkilöresurssit. Vuoden 2021 aikana valmistuva kolmas valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma ja sen sisältämä indikaattorikehikko käsittelevät perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen seuranta ja mittaamista.
- Ihmisoikeuskeskus kerää ja tuottaa perus- ja ihmisoikeuksia koskevaa tietoa ja julkaisee ajankohtaisia selvityksiä oikeuksien toteutumisesta. Keskuksen pitkäjänteistä ja riippumatonta seurantatyötä pitää edelleen vahvistaa.
- Perus- ja ihmisoikeustoimijakenttää on selkeytettävä ja jo olemassa olevia toimijoita vahvistettava. Toimivaltuuksien on oltava selkeät ja helposti ymmärrettävät oikeussuojaa tarvitsevalle. Uusia toimintoja on sijoitettava niin, ettei kokonaisuus heikkene ja pirstaloidu entisestään ja ettei luoda päällekkäisiä

perustuslailliset toimivaltuudet.

tehtäviä.

- Yhdenvertaisuusvaltuutetun perustehtäviä, yhdenvertaisuuden edistämistä sekä syrjintään puuttumista, on vahvistettava nykyisestä.⁷⁹
- Koronapandemia on nostanut esiin erilaisia lainvalmisteluun, lainsäädäntöön, tiedonsaantiin ja toimivaltakysymyksiin liittyviä puutteita, joihin on kiinnitettävä jatkossa erityistä huomiota ja joiden parantamiseksi on etsittävä ratkaisuja.
- Laillisuusvalvojien, kuten muidenkin perus- ja ihmisoikeustoimijoiden, toimintaa ja kriisivalmiuksia on edelleen vahvistettava. Muun muassa kansainvälisten ihmisoikeuselinten ohjeistuksia on hyödynnettävä vielä nykyistä paremmin perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisessa ja valvonnassa.
- Kansallista ihmisoikeusinstituutiota on vahvistettava rakenteellisesti, jotta sillä on parhaat mahdolliset edellytykset hoitaa lakisäätöisiä tehtäviään myös poikkeusoloissa. Oikeusvaltioperiaatteen lujittamiseksi on tärkeää, että kansallinen ihmisoikeusinstituutio on vahva ja riippumaton. Sitä vahvistaa osaltaan eduskunnan oikeusasiamiehen

79 Ks. yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävät: <https://syrjinta.fi/syrjintaan-puuttuminen-ja-yhdenvertaisuuden-edistaminen>

Ikääntyneet ja vammaiset henkilöt

- Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan itsemääräämisoikeutta koskevan lainsäädäntöprosessin loppuunsaattamiseksi on varmistettava riittävät henkilöresurssit sekä selkeä ja kattava toimeenpanosuunnitelma.
- Julkisen vallan on varmistettava, että toimintatavat sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköissä perustuvat sitoviin säännöksiin, toteuttavat maksimaalisesti perus- ja ihmisoikeuksia ja ovat oikeassa suhteessa tavoiteltaviin päämääriin.
- Palvelutaloihin tai muihin sosiaalihuollon yksiköihin ei voi asettaa yleisiä vierailukieltoja tai liikkumisrajoituksia. Mahdollisten rajoitusten on perustuttava lain nojalla annettuun yksilölliseen päätökseen. Asiakkaan ja omaisten kanssa pitää keskustella ja sopia menettelytavoista, joilla vierailuja voidaan toteuttaa aiheuttamatta tartuntavaaraa.
- Ikääntyneitä ja vammaisia henkilöitä on kuultava sekä heidän omissa asioissaan että laajemmin heitä koskevissa yhteiskunnallisissa toimissa.
- Elämän loppuvaiheen hoitoa, itsemääräämisoikeutta, saattohoitoa ja eutanasiaa koskevassa lainsäädäntöhankkeessa⁸⁰ on kiinnitettävä huomiota siihen, että sääntely tukee periaatetta, jonka mukaan hoidon priorisoinnin ja hoidon rajaamisen on perustuttava hoidon tarpeeseen tai henkilön omaan tahtoon, ei esimerkiksi korkeaan ikään tai ulkopuo-

80 STM: Asiantuntijaryhmä selvittää elämän loppuvaiheen hoitoa ja eutanasiaa. <https://stm.fi/-/asiantuntijaryhma-selvittaa-elaman-loppuvaiheen-hoitoa-ja-eutanasiaa>

lelta arvioitua elämän laatuun.

- Hoito- ja palvelujonot on purettava ja järjestettävä puuttuvat sosiaali- ja terveyspalvelut niihin oikeutetuille ihmisille mahdollisimman nopeasti. Prosessia on valvottava korostetun tarkasti, erityisesti omavalvonnan, mutta myös esimerkiksi kuntien valvontavelvollisuuden keinoin.
- Menettelyllisistä takeista, kuten päätöksenteon muotovaatimuksista ja muutoksenhakuun liittyvästä sääntelystä, on pidettävä erityisen tarkkaa huolta silloin, kun on kyse haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden välttämättömistä palveluista.
- Asiakasmaksujen alentamisen ja perimättä jättämisen mahdollisuudesta on annettava sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaille riittävästi tietoa, ja sitä harkittaessa on huomioitava koronapandemian ihmisille aiheuttamat kustannukset.
- Työtoiminnan keskeytymisestä kehitysvammaisille henkilöille aiheutuneet taloudelliset tappiot on kompensoitava. Työtoimintaa on kehitettävä jatkossa niin, että se takaa kehitysvammaiselle ihmiselle työstä asianmukaisen palkan sekä muut työsuhteeseen kuuluvat oikeudet ja etuudet.
- On varmistettava niiden perheiden toimeentulo, joissa vanhemmat joutuvat tartuntariskin takia jäämään töistä pois hoitamaan vammaisia lapsiaan.

Lapset ja nuoret

- Yhdenvertaisuuden edistäminen ja eriarvoistumiskehityksen torjuminen lasten ja nuorten keskuudessa vaatii koronapandemian hoidossa riittäviä julkisen vallan tukitoimia. Lasten ja nuorten eriarvoisuuden torjunta on otettava keskeiseksi tavoitteeksi. Eri lapsi- ja nuorisoryhmien kohdalla tarvitaan erityisiä toimia tosiasiallisen yhdenvertaisuuden

toteuttamiseksi eli niin sanottua positiivista erityiskohtelua.

- Lasten ja nuorten palveluissa on varmistettava riittävä tuki. Keskeisessä roolissa ovat erityisesti neuvolapalvelut ja muu sosiaali- ja terveyspalveluissa tarjottava perheiden tuki sekä varhaiskasvatuksen, koulujen ja oppilaitosten yhteydessä annettava oppimisen ja hyvinvoinnin tuki sekä lasten ja nuorten vapaa-ajan toiminnot ja palvelut.
- Lapsiperheiden ja nuorten aikuisten toimeentulon tilanne on arvioitava, ja toimeentulon riittävyys etenkin koronapandemian ja sen jälkihoidon aikana on varmistettava.
- Koronapandemian hoidossa on vahvistettava lasten ja nuorten osallisuutta, vaikuttamismahdollisuuksia sekä yhdenvertaista kuulluksi tuleamista.
- Lapsiin ja nuoriin kohdistuvat perus- ja ihmisoikeusvaikutukset on arvioitava, ja lapsia ja nuoria on kuultava arviointien yhteydessä.
- Lapsilta ja nuorilta kerättyä tietoa on hyödynnettävä päätöksenteon tukena systemaattisesti.
- Lasten ja nuorten tulevaisuuden uskoa ja turvallisuuden sekä osallisuuden kokemuksia arjessa on vahvistettava.
- Viestinnässä ja uutisoinnissa on huolehdittava siitä, että lapset ja nuoret voivat saada tietoa heille sopivilla tavoilla.
- Julkisen vallan päätöksenteossa on varmistettava riittävät resurssit lasten, nuorten ja perheiden palveluiden toteuttamiselle kriisin hoidossa. Sekä universaalien palveluiden että kohdennettujen palveluiden voimavaroista on huolehdittava.
- Lasten, nuorten ja perheiden palvelut ja toiminnot on järjestettävä lapsi-, nuori- ja perhelähtöisesti. Koronapandemian aikana käyttöön otettuja hyviä yhteistyökäytäntöjä ja toimintamuotoja on kehitettävä edelleen ja otettava pysyvästi käyttöön.

Naisiin kohdistuva väkivalta ja lähisuhdeväkivalta

- GREVIO:n Suomelle antamat suositukset ja naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelman 32 toimenpidettä on toteutettava täysimääräisesti. Istanbulin sopimuksen sopimusosapuolten painottamiin suosituksiin on kiinnitettävä erityistä huomiota.⁸¹
- Kansalaisten ja erityisesti eri ammattiryhmien tietoja ja taitoja naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan tunnistamisessa ja siihen puuttumisessa on kehitettävä esimerkiksi järjestelmällisellä kouluttamisella sekä pakollisissa opinnoissa että jatkokoulutuksessa.
- Uhrien tukitoimissa ja koulutuksessa on otettava huomioon väkivallan erilaiset muodot, kerrannaisvaikutukset eri henkilöihin sekä kulttuurisensitiivisyys.
- Naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan vastaiset toimet on sisällytettävä hallinnon eri tasojen (valtio, maakunta, kunta) hyvinvointi- ja turvallisuussuunnitelmiin ja niiden toteutumisen seurantaan.
- Yhdenvertaisia naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan uhrien matalan kynnyksen palveluita on kehitettävä muun muassa lainsäädännön keinoin ja osana sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistusta. Kehittämistyössä on otettava huomioon pandemian kaltaiset erityis-

tilanteet.

- On varmistettava, että palvelut ovat joustavia, alueellisesti kattavia sekä esteettömiä ja saavutettavissa kaikille niitä tarvitseville. Esimerkiksi ikä sekä kieli- ja kulttuurikysymykset on huomioitava.
- Naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan uhrien palveluiden kokoamista monialaiseen tukikeskukseen SERI-tukikeskusten (seksuaalista väkivaltaa kohdanneiden tukikeskus) tapaan on selvitettävä.
- Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan vastaisen työn koordinaatiota ja yhteistyötä hallinnon kaikilla tasoilla on parannettava niin ennaltaehkäisevässä toiminnassa, tukipalveluissa kuin tiedon levittämisessä.
- Päällekkäisyyksien ja palveluaukkojen välttämiseksi on selvennettävä eri toimijoiden rooleja muun muassa lainsäädännön keinoin.
- Naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan vastaiseen työhön, uhrien tukemiseen sekä tekijöiden vastuuseen saattamiseen ja auttamiseen on varattava riittävät taloudelliset voimavarat.

81 GREVIO:n ja Istanbulin sopimuksen osapuolten Suomelle antamat suositukset. <https://www.ihmis-oikeuskeskus.fi/seuranta/maaraaikaisraportointiyk-en/raportoinnin-aikataulut/en-naisiin-kohdistuva-vakivalta/>

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

00102 Eduskunta, Helsinki
www.ihmisoikeuskeskus.fi

00102 Riksdagen, Helsingfors
www.manniskorattscentret.fi